

Weekdieren langs's Heren wegen

Illustraties van de schrijver

B. Entrop

De caravan krijgt een opknapbeurt, de scheur in de tent wordt gerepareerd, we buigen ons over auto-kaarten, kortom de vakanties hangen in de lucht. Misschien gaat u weer terug naar dat heerlijke oord, waar u ook verleden jaar te gast was, waar een rijke vloedlijn voor de nodige spanning zorgde en waar onder elk rotsblok een keur van levende zeedieren te vinden was.

Ik zou willen zeggen: geniet ten volle van uw zeebiologische vakantie, moge u gezegend worden met mooi weer en heb een voorspoedige reis naar uw zeedierenoord.

Alleen over die reis heb ik misschien wel enkele leuke tips te geven, tips waar u mogelijk nog niet aan gedacht hebt, omdat de onderwerpen die ik u dadelijk ga noemen wellicht nog nooit uw aandacht hebben opgeëist. Het gaat over "Weekdieren langs s'Heren wegen" en dan bedoel ik niet in de eerste plaats de landslakken die in heg en steg, onder boomstammen of op oude muurtjes rondkruipen. Deze moeten -hoe interessant ook- in een zeebiologische documentatie het veld ruimen voor hun geestverwante zeeslakken. Zo is het nu eenmaal; ieder blijve op zijn terrein.

Wat ik bedoel zijn tekenen van geheel andere aard, vaak produkten van mensenhand, maar wel van mensen die toch een grotere of kleinere affiniteit bezaten met de wereld van de schelpen. Wie een brede belangstelling heeft voor alle aspecten van de weekdierkunde, komt vroeg of laat ook in aanraking met uitingen van kunst, religie, volkskunst, archeologie, poëzie, waarin schelpen een rol spelen. Er ligt weliswaar een hemelsbreed verschil tussen een anatomisch praktikum van de wulk en een

Afb. 1 Zilveren Nautilus beker vervaardigd door Ocke Janssen in 1653. De schelp is eerst tot op de parelmoerlaag van de buitenste kleurrijke laag ontdaan. Dit kostbare stuk is te zien in het Fries Museum te Leeuwarden, maar ook elders komt men de Nautilusbekers nog wel eens tegen.

Afb. 2 Detail van het plafond van de Sixtijnse Kapel in Rome. Tussen de overdaad van guirlandes, druiventrossen en bloemfiguren zijn ook een groot aantal Pectenschelpen te ontdekken.

sfeervol gedicht van Huygens of Vader Cats waarin wordt gezongen over "de fraayheit der schepse-
len van de zee", maar waarom zou onze belangstelling ook niet voor zulke nevenzaken gewekt kun-
nen worden .

Reeds vaker heb ik in de Vita Marina de aandacht mogen vestigen op interessante ethnografische
voorwerpen, die op zichzelf al getuigen van schoonheid en boeiende eenvoud, maar die des te meer
waarde kregen bij het ontdekken van schelpen, die op enigerlei wijze bijdroegen aan de versiering
van zo'n object.

Het frappeert mij altijd weer hoe door alle eeuwen heen schelpen op allerlei manieren in de be-
langstelling van de mens hebben gestaan. Hij gebruikte ze als versieringsornament b.v. in de kerkelij-
ke kunst, gebruikte ze als voedsel, verwerkte ze in zijn familiewapen, versierde er zijn dagelijkse ge-
bruiksvoorwerpen mee, maar hechtte er weer geheel andere waarden aan als hij ze tot amulet ver-
werkte. Juist deze uitingen van de mens, deze creaties en gebruiken vinden we niet in de vloedlijn,
maar door te speuren langs s'Herens wegen komen we ze zo af en toe plotseling tegen.

Persoonlijk heb ik op mijn vele reizen door Europa en daar buiten ook altijd naarstig gespeurd naar
bezienswaardigheden die weekdieren als inspiratiebron hadden. Ik zal u een aantal voorbeelden ge-

ven, die naar ik hoop ook u kunnen verleiden ze op uw reizen op te zoeken, misschien zelfs om er een kleine omweg voor over te hebben. Ik ben ervan overtuigd dat nog veel te ontdekken valt op dit terrein. Het is een sport van rondsnuffelen, ogen openzetten, een tip opvangen en een dosis geluk hebben.

De voorbeelden die ik geef staan in het geheel niet met elkaar in relatie. Zo maar een aantal belevenissen hot en her op mijn reizen tegengekomen.

Op de eerste plaats zijn er de musea van schone kunsten en volkskunst, die u zoudt kunnen bezoeken. Ik denk aan het British Museum in London, waar in de afdeling Ethnografica, speciaal in de afdeling, Polynesië, Micronesië en Afrika om maar enkele gebieden te noemen, ontzettend veel te vinden is. In het British Museum ligt b.v. een fraaie collectie voorwerpen, allemaal vervaardigd uit de geweldige Doopvontschelp, *Tridacna gigas* (L.). Verder een onnoemelijk groot aantal gebruiksvoorwerpen versierd met schelpen zoals maskers, halskettingen, borstsieraden enz. enz.

In kunstmusea moet u bij de oudere meesters eens gaan zoeken naar stillevenen, waarin ook schelpen zijn verwerkt. Eén van de schilders: Van der Ast, moet u maar eens in de gaten houden. Het zou best leuk zijn om eens een "studie" te maken van "schelpenschilderijen en daar te noteren welke soorten in het stilleven verwerkt zijn. Maar waarom ook niet eens met een conservator van zo'n museum gesproken en hem gevraagd of hij mogelijk voorbeelden heeft van moderne schilders, die met penseel en verf schelpen vereeuwigen. Juist zo doelgericht speuren en vorsen in een museum is fascinerend.

Houdt uw koffiepauze op lange ritten eens in de buurt van een mooi oud kerkje. Loop er op het heetst van de dag even binnen en ontdek soms iets bijzonders, maar misschien ook wel een mooi oud wijwatervat, dat onmiskenbaar ontleend is aan de vorm van de Pecten (Afbeelding 3). Maar zulke voorbeelden van ornamentering gebaseerd op de Pecten vorm zijn er legio. Richt Uw blik maar eens naar het plafond in de Sixtijnse Kapel in Rome en u zult versteld staan (afbeelding 2).

Afb. 3 Wijwatervat

Als we het toch over kerken en kathedralen hebben, moet u eens letten op de apostelen en de Christusfiguur, meestal opgesteld boven de hoofdingang van de kathedraal. Zoekt u de apostel Jacobus maar eens op. Hij is vaak herkenbaar aan de pecten, die op zijn hoed of zijtas bevestigd is (afbeeldingen 5 en 6). Het herinnert aan de pelgrimstochten naar Santiago de Compostella in het noorden van Spanje, waarbij iedere pelgrim zo'n Jacobsschelp van het strand mee moest nemen ten teken dat hij de pelgrimstocht volbracht had. Een bezoek aan de kathedraal van Santiago de Compostella is natuurlijk ook de moeite waard om ter plaatse de beroemde "legende" van Jacobus nog eens te beleven.

In Noord Spanje even door Salamanca rijden en een blik werpen op het fraaie huis met mooi smeedwerk en tientallen gebeeldhouwde Pecten in de gevel. Ieder kind in Salamanca zal u dit "Huis met de schelpen" of in het Spaans "Casa de los Conchas" kunnen wijzen (afbeelding 4). Voor een foto heeft u in de smalle straat zeker een groothoeklens nodig.

Bent u een week-end in Parijs en bezoekt u naast de "Follies" ook Versailles en dan natuurlijk het paleis van Koning Lodewijk XIV, let u dan eens op de vele gebeeldhouwde figuren die gerangschikt staan rond de grote vijvers achter het paleis. Kleine figuurtjes die op Triton's blazen, een ander die op een presenteerblad aan een beeldschone vrouw o.a. schelpen aanbiedt. De moeite waard om eens

Afb. 4 Detail van de gevel van het Casa de los Conchas - het huis met de schelpen in Salamanca in Noord Spanje.

rond die vijver te dwalen. Waarom de beeldhouwer juist schelpem in zijn creaties gebruikte? Het staat er niet bij, maar het laat zich raden. De schoonheid van de schelpenvormen zullen hem zeker geboeid hebben.

Op de vlooienmarkten, zoals die in vele Europese hoofdsteden gehouden worden, kunt u natuurlijk ook naar hartelust snuffelen. Mooie snuisterijen versierd met parelmoer, of gemaakt van schelpen, misschien een oud schelpenboek of mooie losse antieke prenten, ik noem maar enkele zaken die u tegen kunt komen.

Voor de aanschaf en de daarbij behorende techniek van loven en bieden, van geïnteresseerd zijn en het toch niet te veel laten merken, kan ik u moeilijk tips geven. Het hangt van het moment, de hartstocht en de portemonnaie af hoe ver u wilt gaan. Maar leuk zijn zulke snuffeltochten zeker. U beleeft de weekdierkunde eens op een geheel afwijkende en ontraditionele wijze.

In een vunzig, stampvol hangend winkeltje met de meest wonderlijke zaken, ontdekte ik hangend aan een van de duizend spijkers een drietal onnozele lapjes maar wel erop genaaid een overbekende *Cypraea annulus*. Binnen in het lapje opgevouwen een stukje tekst uit de Koran. Het geheel was onmiskenbaar een amulet, want er hingen meer amuletten in de buurt, gemaakt van stukjes blik, een tand van één of ander zoogdier, en andere waardeloze prullen. Die liet ik hangen, maar de amuletten met

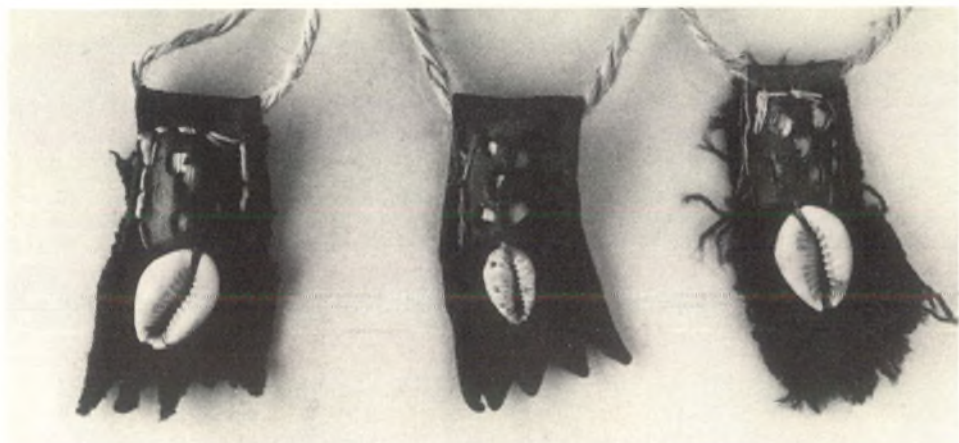

Afb. 5 Een fraai houten beeld van de Heilige Jacobus uit rond 1500. Het beeld maakte deel uit van het Twaalf Apostelen altaar in Windsheim in Duitsland. Het bevindt zich nu in het Kurpfälzisches Museum in Heidelberg. Een mooie St. Jacobsschelp siert de hoed.

Afb. 6 Beeld van de H. Jacobus Major, destijds opgesteld in de Jacobus Kapel te Diest.

Het beeld werd vervaardigd in 1601. Op de hoed en de zijtas zijn Pectenschelpen bevestigd.

Afb. 7 Drie amuletten uit Marokko. Vervaardigd uit lapjes stof en leer en versierd met *Cypraea annulus*.

Cypraea annulus kocht ik voor het aanzienlijke bedrag van een kwartje per stuk. Nu liggen ze in een ethnografische vitrine in het Zeebiologisch Museum (afbeelding 7).

Komt u eens in Zutphen -om maar van de hak op de tak te springen- ga dan eens heel luxe eten in Hotel-restaurant "Het Gravenhof" in de Kuiperstraat. U passeert dan een heel oude toegangspoort, die van boven tot onder van binnen gedecoreerd is met schelpen en koralen. Voor de restauratie van dit antieke bouwsel verzorgde het oude Schelpenmuseum "In de Schulp" destijds duizenden ontbrekende schelpen. Er bestaan echter nog meer van zulke bouwsels, die op barokke wijze met schelpen versierd zijn. Ontdekt u ze maar eens.

Op Guernsey, één van de fraaie Kanaaleilanden, waar u gezien de beperkte omvang van het eiland, vrijwel alle bezienswaardigheden gaat bezoeken, zult u zeker ook een tochtje maken naar Little Chapel in het plaatsje Les Vauxbelets. Het wordt aangekondigd als 's werelds kleinste kapel, geheel opgebouwd door één pater. Hij gebruikte als materialen schelpen en potscherven en allerlei gebroken keramiek. Wij ook er heen. Klein was het kapelletje zeker, met vier mensen erin was het vol. Toch werd er in dit kapelletje geen minimis gelezen. Alleen met de schelpen was het droevig gesteld. Tussen de ontelbare potscherven dook hier en daar ook nog een schelpenornamentje op. Het viel tegen, maar toch moet je zoiets gezien hebben.

Het waren zo maar wat tips, geen volledige reisinstructie van hier ziet u dit en daar ziet u dat.

Misschien zegt u: niets voor mij, even goede vrienden, maar misschien kan dit artikeltje toch weer een hint zijn om ook op deze tak van verzamelen eens alert te zijn. Zo hier en daar onderweg eens even pleisteren en wat leuks of wetenswaardigs ontdekken kan best leuk zijn op de lange rit naar de vakantiebestemming.

Stuit u hier en daar op iets wat zeker het vermelden waard is, steekt u dan uw ontdekking niet onder stoelen of banken, maar meldt ze ons voor een rubriek: Weekdieren langs s'Heren wegen. Leuk om van elkaars ervaringen te horen.

Ik wens u een zonnige reis met veel verrassingen.